

עורך הספר הרב
נחום גניינול
המשמש גם רב
בית הכנסת חב"ד
בליקובוד

סקירה ראשונית על ספר שעוד ידובר בו רבות

ייד הילב

מדובר ממש בספר היסטורי, מרגלית נדירה ומאירה, שיהפוך עד מהרה לאבן פינה בכל הקשור לשנת אדמו"ר הוזקן. התרגשות והציפייה בלי ספק הצדיקו את עצמן. **סקירה מלאפת ביד אמן**

מנחם ברונפמן

המדרש שלנו ומוחוצה לו. אותו בעצמי זיכה הש"ת להשתתף בעריכתו (יחד עם הרב משה שילט והרב אליהו קירשנבוים) של קובץ חשוב מאוד ויסודי מאוד המוסף מאמרם מכותבים חשובים, ביןיהם גדויל המתעסקים בשנת אדמו"ר הוזקן בחסידות, בהלהה, בביוגרפיה וכו' והספר מאיר נקודות מגוונות בדמותו והגותו הראשוניים והמקוריים של אדמו"ר הוזקן – "הראשון".

למרות זאת, ולמרות הים הגדל שנכתב על תורה וריבינו הוזקן שאין לו סוף ותכללה, הספר הזה הוא מקורי וחדני באופן יוצא דופן, והלא דבר הוא!

אחד מהפינים המיוחדים שבו הוא, שבינdeg; לרבות הספרות שהזכתה לעיל שנכתבה אודות רבינו, שהוא פופולארית ופופולארית למחצה (במבחן הטוב של ההגדרות הללו); הרי ספר זה, שמחזק תש"פ עמודים, הוא ספר "לטיטיביlect". בחלקם, המאמרים שבו ארוכים מאוד ומפורטים מאוד, כוללים הדגמות לטיעונים, ושוב הדגמות נוספת שמציגות את אותו העניין אך מזוויות נוספת. גם הפניות והרחבות בשושולי הגילוין, יסודות חן והולכות מעניין לעניין בהערות אגב ואגב.

אבל – וזה כמדומני העיקר – מאמratio של ספר זה פותחים שעריהם חדשים, הן לנוקדות חשובות בקורות חייו וקורות

עתים הם הימים שבהם ספר העתיד לראות או רום בקשר מבני דבר התרגשות וציפייה דרוכה זאת, כמו שארע בימים שלפני ח"י אלול האחרון. התרגשות הזאת החלטה של חסידים מחוגים שונים, וחוקרים שדמותו והגותו של הود כבוד קדושת רבניו הגדול אדמו"ר הוזקן צזוקלה"ה יקרה לליים,айн צורך לומר של אותם מחסידי תב"ד שעוסקים ומתעניינים בעין ובחקר שנת אדמו"ר הוזקן וקורות דבריימי בעומק וברוחם – כאשר נודע להם כי ביום ח"י אלול גיע מבית הכוורת הספר "הרבי", אחרי שנתרים של עיכובים ואחזרות בהוצאותו לאו.

ת

כך חוקרים חסידות בישראל!

אם לא שהיית חושש שייראו הדברים כהגונה וכהתלבות נעורית יתרה, הייתי אומר שאכן מדובר ממש בספר ההיסטורי, מרגלית נדירה ומאירה, שיהפוך עד מהרה לאבן פינה בכל הקשור לשנת אדמו"ר הוזקן, ועוד ידוע בו הרבה. בכל אופן, זה ברור, שהתרגשות והציפייה בלי ספק הצדיקו את עצמן. בשנים האחרונות העיסוק בשנתו של רבניו הוזקן פרה ורבה בצהורה ממשמעותית מצדדים וכיוני מבט שונים, בין כתלי בית

מיוחדת: "זונפל לו מחשבות זרות בעת התפילה מפני שרוצה לעלות לדביקה בה מלאה הם נמשכים אחריו, וכמשל האדם הולבש בגודר וגדר בטיט וחומר וכ Chesed להעלות בסולם גם הבד עם החומר וטיט עולה עמו".

לאידך, ביאור מושג קבלה עינויית ושימוש בהם, כמעט ולא קיים בדורשים שבתקופה זו. כמו כן בולט העדר הקישור והביאור בין חלקים שונים באותה. "מאמרם היללו [של פטרבורג] נאמרו כאמור רכענות מוסרים, שאכן תמיד יש לכך מסורת פרשנית על המקרא ונשמעות החוג והמווען, ושלד ביאורי בעניין הגותי, אך נראה בעליל שאין הפירוש והמסגרת, אלא לטפל ממש שבבעל גמור בתוך התביעות והדרישות לחווות חווית אין עוד מלבדו" (עמ' תח).

אפשר אפוא לדרות בהם מאמרם שביסודות נועד לתבעו, לעורר, לשיער ולהדריך את עובdot ה' של שומיעיהם.

לעומת זאת, המאמרים שאחרי פטרבורג הם המאמרים שבמה בונה אדמו"ר הוזקן מערכת שיטתית שכחנית, מסורת תשתיתית שבתוכה מוסבר לא רק באופן נקודתי עניין מסוים בעבודת ה' שרצה לחזק אותה בפניהם השומעים, אלא גם וב-anchor, הנהנת משנה סדרה אודות משמעותה של עמידת העולם ותכלית קיומו מול קוב"ה, של גדלות והאינסוף וכו' עם שימוש רב במושגי הקבלה העמוקים – וכל זאת בתוך מגמה פרשנית, שכחנית מובהקת, באופן שגם קורא שאינו בעל מדרגה להציג תמונה שלמה בעומק וברוחב, יוכל להבין ולהתבונן בדברים, ולהגיע לאפס קצחו ומשמעות מיניו בהעמקת דעתו במדות א"ס ב"ה ובהתבונת עניין אחותות ה' בעומקו בצורה אינטלקטואלית. כנראה מההפקנית שמסמלת את העמבר מפני לאחרי פטרבורג מצבי הבהיר ורינוולד על כתיבת שער החיון והאמונה (עמ' תלא).

אגב הדגמות הנקדוה האמורה, וتون הארת דיק דברי והגדות הרבי הרש"ב, מרחיב הרבי רינוולד את מצותה, וה庫רא יוצא נשכר מכך שהוא מקבל תמונה רחבה הרבהה יותר של הסוגיה. כך אנו לומדים על המסורת השונה במקצת

בדבר שתי התקופות במסורת התורת של אדמו"ר הוזקן כפי שהיא באה בחצר ח"ד'ית אחרית – בני של אדמו"ר הצע"ץ, הרה"ץ רחץ"ץ צ"ל, האדמו"ר מליאד; ועוד הרבה פנים קטנות וגדלות אחרות. וכן במאמר יסודי זה אנו מקבלים ציר חדש של אופן אמרית הדורושים בזמנם נשיאות ריבינו ואופאים וצורותם, ובעצם, את סיפור התגבשותה של תורה ח"ד' משורשים וניצנים, לאילן מתנסה אל-על מלא פארות ופירוט.

דמויות עולמות

חטיבת אחרית בספר, מוקדשת לתלמידי אדמו"ר הוזקן, ברובם חסידים בלתי נודעים לנו. כך הוא הגורל, יש מי שדמותו ואישיותו נצברו ונשתמרו בזיכרונו החסידי, ויש מי שנעלם ולא נזכר עוד. כפי

המגבילות והמצטט ש�פינו את התקופה שלפני המאס"ר; והתוורות שאמור או, התאים לא רק לח"ד סגולה בעיל מדריגת, אלא גם לקהל רחב יותר.

ככהונם שתמיד הגדרה זו, שרואה מה נמי אז מואז, נשאר בה משחו עמוס ולא מוגדר: מה מאפיין את ההבדלים בתורתו של ריבינו הוזקן בשתי התקופות? הנטייה הראשונית היא לומר שקדם לכן המאמרים היו קצרים והמאמרים שלאחר מכן היו ארוכים ומפורטים יותר. אבל אמירה זו קשה להולמה בעבודות שבמציאות. כפי שמראה הרוב גריינולד במאמריו המוקרי החשוב וההסוי בסוגיה זו (נדמה לי שזו). המאמר הראשון שמתויחס לסוגיה זו בצוורה שלימה ומקופה, בכלי ניתוח ומחקר השוואתיים ובקבדותם בתקורתית, יש מאמרם מ לפני פטרבורג שהם ארכונים בCompatibility, ויש מאמרם מ אחרי פטרבורג שהם קצרים יחסית. ויחסות, פרושה כשלמה, לאוთה שאלה: "כך חוקרים

בזמןנו, כאשר פרנסם רוח"ל את מאמריו בנידון שגיללה את ערוותו של המחקר האקדמי בחקר החסידות ישראל, ואת הפתחים היוקשים שלתוכם נפלחווקים, מהם והשווים שבוחורי ההיסטוריה והמחשبة היהודית), עורדה המוללה רבה שלותו המשחדת החודה מתעורר: "יכיזד חוקרים חסידות בישראל?". דומני שבספר שלפנינו באה תשובה כי חסידות בישראל".

בעיקר המלאכה נשא, והן כעורך הספר והן ככותב מרבית המאמרים, הגאון העיליי הרב נחום גריינולד, המשמש גם רב בית הכנסת ח"ד' בליקווד, שנודע לשם ולחילה במאמרים החשובים והיסודיים שהוא מפרסם בקובץ היכל הבуш"ט שאגם אותו הוא עורך. אכן, אף כתובים נכבדים אחרים (ביניהם הרב יהושע מונדשין ז"ל ובל"א הרב שלום דבנער לין, הרב אליהו מטוסוב ועוד) השתתפו בקובץ ותרמו מידיעותיהם ומפרי עמלם.

את הספר פותחים שני ליקוטים יקרי ערך מתורות ואיירויות אדמו"ר הוזקן המפוזרים (1) בהרבה ספרים שאינם של אדמו"ר הוזקן, (2) בכתביו אדמו"ר הרוי"ץ ז"ע, גם נדפס בו דבר יקר ערך – שיעורי המשפיע הנודע ומעתיק השמיעה החב"די, הרש"ג אסתורמן על התניא, שעד כה היה מודפס רק בקובץ ובסטנסיל (אללא שלא ברור לי למה הדפיסו רק עד פרק י"ט?). הלווא המתהיל במלאה אמרים לו גומו). עוד נושאים הנידונים במאמרי הספר: התניא – מ"חידות" בכתב לספר לדורות; דיין בשאלת מועד כתיבתו ופירסומו של שער החיון והאמונה; מאמר אורך אודות המאמר היסודי של ריבינו בין אמונה ודעת; מחקר השוואתי חשוב ביותר על "דירה בתחוםים", כמושג וכתורה עיונית; השיטות והשיטתיות בדורשי רבינו; אוסף תיעודים מיחידיות אצל אדמו"ר הוזקן, ועוד ועוד.

כמו כן, טרם הספקתי לקרווא בעיון הנדרש את הספר כולם, אבל אונסה בשורות הבאות לסקר כמה נקודות חדשות שצדכו את עיני במאמר השספקתי כבר לעיין, ודומני שבין יש שיעימה מעוד הרבה דברים שמצוירים בספר, והמעין יכול לפגושם בעצמו.

לפני פטרבורג ואחרי פטרבורג

בשיחותיו של הרבי הרש"ב נ"ע בין החסידים אלו מוצאים את המושג של "לפני פטרבורג" ו"אחרי פטרבורג". לאחרי המאס"ר, מזון התבטל הקטרוג ושרה הגיירה הרוחנית השםימית, הרוי החסידות שאמר רבינו הוזקן הייתה באופן אחר לנMRI, בלבד

ראשת היישובות, תלמודי התורה ופעילות חינוכיות ותתי המוחתרויות שהנהיג ברוסיה, היא עד היום סמל לעיקשות היהודית ולמסירות הנפש הקדושה, הנائلת ביותר של החסידים שיצר בפולין, הלוא הם סמל מופת לחסידים שעשו את כל מההפכה מהחסידות פולנית לחסידות חב"דית מקורית, ומהם שניצלו מן חורבן יהדות אירופה – גודלי חסידי חב"ד ומקיים עולה של תורה וואה בקהילות אן"ש. ושיקומה של חב"ד באברה"ב, תוך הנחת יסודות חדשים שאפשרו לחב"ד ל'צמוח באברה"ב, אחר כך, עד שבנה הגת חתנו הגדל, והוד כבוד רבני, אבינו רועינו ז"ע, הגעה להיות לתנועה היהודית הדומיננטית והמשמעותית ביותר באברה"ב. אבל כבר הרגנו מן המסגרת יותר מדי במובן מסוים הרב גריינולד נוגע בככל אלו, ובכטיבתו מלאת הברק הוא מאיר נקודות נפלאות, ואני ממליץ לכל קוראו לעזין היטב בטקסט זה, גם אם שאיןון אלא תוספת אגדית בספר שМОקדש בעיקר לרביינו הוזקן.

מילה אחת על מה שאין בספר

נקודה אחת נוספת שמן ההכרה לצין.
לאורך כל הקריאה בספר בולטים בהעדרם –
עוורך מקצועני ומגיה מקצועני. טעויות דפוס מכל
המינים ומכל הגונונים מופיעים בו לרוב. הדבר
השני חשוב יותר: בספר ברמה כזו, סיטואציה
בבה במאמר אחד ("על החסיד ר' דוד שווארץ")
וטומאה מהחסדי אדמוני ר' הוקן¹ מופיע הסביר
למה עיר מסוימת הקטנה (חלק של אוקראינה)
נקראת "שדה לבן" או "שווארץ טומאה" יותר
מחמש פעם – והוא מצב מעיך. כפי לויות דומות
מצאתי בוד מספר מקומות, ועודין לא עברתי
על כל הספר...
גם שם של החסיד במאמר זה סובל מהעדר
שיקול הדעת של עוורך מקצועני, כי אם עיקם
הכתוב שמוñaאותיות כדי לא כתוב שלא לצורך
על בהמה שהיא טמאה, על אחת וכמה שאין
להצמיד לשם של חסיד, כמו משפחה, את התואר
"טומאה". בכתביהם החסידיים המצווטים בתוך
המאמר יש והוא מופיע כ"ר' דוד שווארץ טומעה",
ואין לי שום יכולת להבין מדוע תואר זה לא היה
בו די. ולכל הפלחות, היה כתוב "ר' דוד מהעיר
שווארץ טומאה".

כמו כן ניתן למצוא הרבה חוסר עקבויות וחוסר
שיטתיות בצדקה ההפניות, בzeigen שמו של מער
ההערה, וכחנה ודוגמאות רבות.
אבל אחרי הכל, לדעתינו תקלות אלו אין
מעייבות על חיובתו, על מקוריותו ועל איקותו
של "הרבר". נשור רק להזות לזרא ולשקייא –
לעורך ולמחבר חלק הארי של המאמרים. רעטע אנו
מצפים לחלק השני של הספר – שייתמקד בחילק
ההלכתית של תורה אדמור"ר הזקן. יהא רעוואן מן
שמייא שחפץ ה' בידך יצילח להשלים את המלאכה
בבלוט ובקירות.

אדמו"ר הריני"צ לפולין, הוא פגש באנשי של
ידעו כל את הרקע והואפי שבתוכו צמחה וחיה
חסידות חב"ד, שלא הכוiro דבר מסורתיה, דרכיה
והנהגותיה. וכן הרב הריני"צ החל, מלבד מסירת
התורות ודורשי החסידות, ליצור במעשה יד אמן
את נשמה הפוועת, את דרכיה המיחוזות ואת
נופה המפיעים של חסידות חב"ד, של גודליה,
אנשיה, מעשיה ותביעותיה.
לא אתפק מציין שמאמר זה ריגש אותו באופן
מיוחד. גם לדעתו הענניה, כפי שקובל הרוב גינזולד
במאמרו, דמותו של הרב הריני"צ ויצירתו המופלאה
והמקורית לא צו עידי למה שהיו אמרוים לגבי:
لتיאור עוקם וממצאה מתוך הערכה עמוקה לגודל
הפעל הזה, הילוך בחשבון גם באלו תנאים נאילי
אדמו"ר הריני"צ לעובד מצד אחד, ולאיזו הצלחה
הגיע בחמתל ה', מצד שני.

במאמר שעוזדו שמו עמי וטורם התפרסם, א ניגע קצת באוֹתָה הַיּוֹאִית טְרָגִיאַת שְׁמַאֲפִינָה את חייו ואת מנヒוגתו של אַדְמוֹר הַרְּיָעִץ. שלוש פעמים הוא, נ ע, היה צָרֵךְ לְהַמְצִיא מְחֻדֶשׁ אה דרכָה של חַבָּ"ד, מִתּוֹךְ הַכּוֹרָה שֶׁנְסִיבּוֹת חִזְנִינָה דְרָמַטִּוֹת: בַּפְעַם הַרְאָוֹנוֹת מִיד כַּשְׁקִיבָל אֶחָד הנשיות, אַחֲרֵי המהפקה הַקּוּמוֹנִיסְטִית שְׁשִׁינְטוֹת אֶת כָּל הַתְּמוֹנוֹת מִן הַקְּצָה אֶל הַקְּצָה. בַּפְעַם הַשְׁנִיָּה בְּפּוֹלִין, בְּלִי כָּמֶעָט אֶחָד מַוחְשִׁידִים הַמִּקוֹרִין שֶׁל חַבָּ"ד; וּבַפְעַם הַשְׁלִישִׁית בְּאֶמְרִיקָה, אַחֲרֵי הַזּוֹעֲזָע שֶׁמְלָחַמת הַעוֹלָם הַשְׁנִיָּה, בַּתְּרוּבָת נְכָזָב זָרָה וּמוֹזָרָה לְגַמְרִי, כַּשְׁהָוָא - זָכוֹרָוָי גַּן עַלְיוֹנוֹ חַולָה בְּמַחְלָה קַשָּׁה שֶׁהַפְּרִיעָה מְאוֹד לְכַשֵּׂר הַתְּנוּעָה וְהַזְּבּוֹרָה שָׁלוֹ. האם כָּל אֶלה הַרְתִּינוֹהוּ? האם כָּל גַּרְמוֹ לְאִיזוֹשָׁהִי חַלִישָׁות בְּעִזְמַת פְּעִילּוֹת בְּמִקְרְיוֹתָה וּבְחַלְתָּהָה? כָּל וְכָל לָא! בְּכָל אֶחָד מִן הַדָּרִיכִים הַחֲדָשָׁות שְׁנִיקְרֹוּ לִפְנֵי, השְׁפֵעַ הַרְבָּה בְּרִיְ"צָה הַשְׁפָעָה עֲצָום וּכְבִּיהָ שְׁאֵין לה אֶחָד וְרִיבָה

שמציאין אחד הכותבים, "ה'בית-רבי" מונה בספריו רשימה של ארבעים חשובי תלמידי אד莫"ר הזקן, ומתוכם אנו מכירים רק שמותנה. אבל כנראה היו יותר תלמידים שם בעצם מיסדו את חב"ד המקורית, בכך שהביאו את אוור תורה רビינו (אם שלוחיהם ישירים שלו ואם מצד יוזמתם הפרטנית) בהרבה מקומות, ולבטוח בכך. סעיו ל תפוצתה העצומה של

כאן בספר זה, מותן פירורי
מידע המצוים זעירפה וחביר שם,
marshutim leno kottavi haamrim
shelosh demiyot chasidei utolotot,
merashoni talmidi rabin, shidim hitha
gadolha behpatzat muininot chab'd cel achad

כך אנו מקבלים דמות של החסיד
רבי דוד שוארטזומעה, שהוא מי
שבהיא את הגאון החסיד המפורסם
רבי איזיק (הלווי עפשטיין) מהויל אל
רבינו הזקן; את דמותו של החסיד רבי
מרדכי בר' שמואל שלא היה סתום בעל
בית דפוס כי היו שחשבו עד כה, אלא
משמעותו של אדמו"ר
הזקן, ועוד דמויות מرتתקות. מאמריהם
אליה, מלבד עצם הערך שלהם לגופם, הרי

הם מביאים לנו מוזויות אחרות קצרת מוניה שאל התקופה ההיא, במחיצת קודש הקודשים.

[אגב, במאמר על החסיד ר' דוד שוואצטומעהר יש האראה היסטורית מעניינת (בשותי הנגילהו, עמ' תשסח, הערא) (3). ידוע מכתבו של ר' איזיזיל: "ואני הכותב מקיא גיווען [הקאתן] חלב שינקתי ממעי אימע על אמונה זו שהכל אלקות גם העולם המורגןש שבחי" קטעות הנ"ל נטו בקרבי בתורה ואפו לחמכם בתנור אחד". תורה זו שנדרפסה בלאקוטי תורה בחוקותיה מה, א – נאמרה בשנת תקנ"ה סמוך לחג השבעות. הרי שבתוגם השבעות שנת תקנ"ה ר' איזיזיל "בבר חדר לעומך כבשונה הפניתית של תורה חב"ז ודורישתה", ומכאן ראייה חזקה לאחת המסורת על פיין הוא הגיע לאדרמו"ר הבן בשות פק"ד].

יצירתו המופלאה של אדמו"ר הרוי"צ

עוד אוצר יקר שמצוין בין דפי "הרבר", הוא כמה האורות מעניות ביותר שאין שכיונות לאדם"ר הזקן באופן ישן. אצינו אחת שנגעה בי במיהודה, והוא מבאו המצוין של הרב גריינולד בפתח ליקוט האורות, פואנו חסידותנו רבנן רבנו רבינו ע"ש.

אמורות ורבינו המשווקות בכתר הורב הוי"צ.
הרב גוריינולד עומד במאמר זה על ייצירתו
המופלאה של אדמור"ר הררי"ץ, בשים לב לך שיעד
יציאתו מוסיפה בשנת תרפ"ז לא פירסם הרב
הררי"ץ שום דבר ממאגר השמוועות המקוריות
שלל איסופן عمل במשך כל ימי חייו מפי גדולי
בעליה השמועה החב"דיים (בינהם מוריו הרשב"ץ
ור' ניסן סקאלבו, דודו זקנו רבי נחום בן אדמור"ר
האמצעי, דודו הרוז"א, סבתו הרבענית רבקה ועוד
ז'...). הרב גוריינולד מבהיר את רבך יומנייןבר